

NOVRUZUN POETİK TƏRƏNNÜMÜ

Vaqif Məmmədov,

*tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü*

Klassik poeziyamızın Nizami-dən üzü bu yana olan nümunələrində Novruz bayramı haqqında şairlərimiz öz sözlərini demişlər. Ayrı-ayrı şeir nümunələrində Novruz bayramı haqqında verilən təsvirlərdə Novruzun mahiyyəti, onun astronomik simvol kimi il təqvimində tutduğu yer, bu bayramın

gəlişiyə təbiətin oyanması, torpağın cana gəlməsi, suya, havaya verilən yeni çalar, təbiətdə baş verən digər hadisələr, müxtəlif dövrlərdə bayram fonunda cəmiyyətin ictimai mövqeyinin təsviri və s. məsələlər öz əksini tapır.

Klassik poeziyamızın ən parlaq simalarından olan Nizami Gəncəvi Novruz bayramı günlərində havanın tamam özgə hava olduğunu, gülə-çiçəyə özgə bir hal, özgə bir gözəllik verildiyini, bununla da aləmin nura boyandığını təsvir edir:

Novruz havasında olan etidal
Aləmə bəxş etdi nurani bir hal.
Novruzun nəsimi yeni əhd ilə
Qatdı öz canını çiçəyə, gülə.

XIV əsrin məşhur şairi və siyasi xadimi Qazi Bühranəddin hansı bir hissini təsirindənə dünyanı çox şad-xürrəm və münəvvər görür. Dünyanın onun gözüne belə görkəmdə görünməsi şairi şübhələndirir və onun qənaəti bu olur ki, yəqin Novruz bayramı gəlibdir ki, aləm belə gözəlləşibdir. Novruzdan başqa heç nə dünyanı belə dəyişə bilməz. Novruzdan başqa heç nə cahanı belə münəvvər edə bilməz:

Məgər Novruz gəlmişdir müsəvvər
Ki, olmuşdur cahan yenə münəvvər...

Ədəbiyyatımızın əzəmətli sütunlarından olub klassik poeziyamızda «qəlb şairi» kimi tanınan Məhəmməd Füzuli özünün «Nobahar oldu, cahanın yenə xoş dəmləri var» adlı qəsidəsində təbiətdə baş verən dəyişiklikləri yüksək poetik dillə təsvir edən-

dən sonra Novruz ərəfəsində təbiətin cansız otlara necə can verdiyini, yaşıl çəməndə açan güllərin-çiçəklərin od kimi-məhşər kimi yandığını göstərir:

Yenə cansız ota can verdi təbiət təzədən,
Səfhəyi-səhni çəmən aləminin məhşəri var.

Şah İsmayıl Xətai özünün «Dəhnamə» əsərinin «Bahariyyə» fəslində ilin dəyişməsi, baharın gəlməsi ilə əlaqədar nəinki tək-cə bitkilərin oyanmasını, torpağın, havanın dəyişməsini, güllərin-çiçəklərin yeni rəyihədə olmasını, quşların, digər canlıların da Novruza görə fərqli hərəkətlərini təsvir edir. Ümumiyyətlə Xətainin

Qış getdi, yenə bahar gəldi,
Gül bitdivü ləlzər gəldi.
Quşlar qamuşu fəğanə düşdü,
Eşq odu yenə bu canə düşdü

misraları ilə başlanan «Bahariyyə» şeirində Novruz günlərində təbiətdə olan bütün dəyişikliklər tam dolğunluğu ilə öz əksini tapır.

M.P. Vaqifin diqqətini Novruz bayramında təbiətdəki dəyişikliklər yox, cəmiyyətdəki ictimai məsələlər, iqtisadi problemlər cəlb edir. Çünki el adətinə görə Novruz baramında hamı-varlı da, yoxsul da ocaq qalayıb qazan asmalı, ailəni sevindiməlidir. Ancaq şair kasıb Azərbaycan kəndlisinin bayram günündə acınacaqlı güzəranından ürək ağrısı ilə söhbət açır və onun vəziyyətini belə təsvir edir:

Bayram oldu, heç bilmirəm neyləyim,
Bizim evdə dolu çuval da yoxdur.
Dügiylə yağ hamı çoxdan tükənmiş,
Ət heç ələ düşməz, motal da yoxdur.

Eyni zamanda, M.P. Vaqif Novruz mərasiminin təsviri fonunda həmin kasıb kəndlilin dünyagörüşünü, həyata baxışını da açıb göstərir və kəndlilin qənaəti bu olur ki, Allaha naşükür bəndə olduğundan bu kasıblıq onun nəsibi olmuşdur:

Allaha bizmişik naşükür bəndə,
Bir söz desəm dəxi qoymazlar kəndə.
Xalq batıb noğula, şəkərə, qəndə,
Bizim evdə axta zoğal da yoxdur.

Xalq ruhuna uyğun şeirləri dillər əzbəri olan Molla Vəli Vidadi də Novruz sevincindən cahanın təzə-tər rəngə boyanmasını, bu xəbərin ellərə yayılaraq bütün qəmləri, kədəri oda yandırmasını təsvir edir:

Novruzi-bahar oldu, cahan tazə-tər oldu,
rəf oldu ələmlər.

Dağıldı bu şadlıq xəbəri, dərbədən oldu,
yandı oda qəmlər.

Milli adət-ənənələrimizə uyğun olaraq lap qədim zamanlardan bayram günlərində hamının şad-xürrəm olması, küsülülərin bərişması, bütün umuküsülərin unudulması diqqət mərkəzində olmuşdur. Hətta, adətə görə qəm-kədər üz verəndə belə bayram günü qəmli oturmaq, qüssə çəkmək olmaz. Elə buna görə, Novruz bayramında nazəninlər içində öz sevgilisini bikiyə görməsi Q.B.Zakiri təəccüb-ləndirir:

Bu gün, bayram günü səhni-çəməndə
Gördüm nazəninlər xürrəm oturmuş.
Mənim yarım nə danışdı, nə dinir,
Onların içində əbsəm oturmuş.

Belə bir ifadə var ki, Novruz bayramında öz evində olmayan yeddi il evində olmur. Buna görə də, Q.B.Zakir digər bir şeirində bayram günü ən yaxın və doğma adamları ilə bir yerdə olanları tanı yanında da ən bəxtəvər adamlar hesab edir:

Bu bahar fəslində, gül mövsümündə,
Hər kimin ki, ola yarı yanında.
Bürçü-Əsəddədir kövkəbi-bəxti,
Bil ki, bəxtəvərdir Tanrı yanında.

S.Ə.Şirvani də Novruz bayramı günlərində çöl-çəməninin nura boyandığını, bülbüllərin, qumruların nəğmələrinin cahanı tutduğunu, bənövşənin, lələnin, süsənin bir-birinə həmdəm olduğunu və aləmin behiştə bənzədiyini göstərmişdir.

Satirik şeirimizin bayraqdarı olan M.Ə.Sabir də «Novruz» mövzusunda biganə qalmamış, bu bayrama ictimai-siyasi nöqtəyi-nəzərdən yanaşmışdır. M.Ə.Sabir «Bayram töhfəsi» şeirində elə bir mövqedə durur ki, hər şeyi bolluca olub harınlayan insanlarla, bayram günü öz övladı yanında xəcalət çəkən fəqir bəndələr qarşılaşırlar. Həm də şair bu ictimai bələdə konkret qənaətə gəlmir, məsələnin obyektiv həllini oxucunun öhdəsinə buraxır:

Ey tökən mollaların
kamına şərbət, Novruz,
Əqniyalarla quran
məclisi-işrət, Novruz,
Səndə hər kəs sevinir,
bəs niyə ancaq fükərə
Çəkir övladını
gördükdə xəcalət Novruz? ..

«Novruz» mövzusu Aşıq Ələsgər poeziyasından da qırmızı bir xətt kimi keçmiş, o, bir neçə şeirində bu bayram haqqında xalq dilində geniş söhbət açmışdır. «Can desin» şeirində:

Novruzda bahara deyər bəli,
Gah kamala yetər, gah olar dəli.
Gün vuranda güneylərdən sel gəli,
Quzey istər zimistana can desin-deyən Aşıq
Ələsgər «Olmuşam» şeirində bayram günü hamının

şad olmasını göstərməklə, dərd əlindən özünün qəmgin olması ilə «kafər olduğunu» etiraf etməkdən də çəkinmir:

Dar günəmdə qohum-qardaş yad olu,
Məğrurluq eyləyən namurad olu,
Bayram günü islam olan şad olu,
Mən qəmgin olmaqda kafər olmuşam.

Taleyi bayram əhval-ruhiyyəsindən çox-çox uzaq olan böyük şairimiz Hüseyn Cavid də özünün «Azər» poemasında Novruzun gəlişi ilə yaranan gözəl təbiət mənzərələrindən söhbət açmışdır:

Bayramdı... Günəş incə buludlar arasından
Ətrafa saçdı işvə gülümsərdi təbiət.
Pürnəşə baharın əriyən busəsi hər an
Səhralara, ormanlara sərpərdi tərəvət.

Sabirin müasiri A.Səhhət Novruz bayramını təqvimin dəyişilməsi nəzərə alınmaqla, dəqiq tarixi ilə göstərmiş və Novruz günlərində təbiətdəki hadisələrdən çox rəvan bir dillə söhbət açmışdır:

Gəldi martın doqquzu,
Bayram etdik Novruzunu.
Qar əridi yox oldu,
Çaylarda su çox oldu.

Böyük dramaturq C.Cabbarlı da Novruz bayramına ayrıca şeir həsr etmiş, «Novruz bayramına hazırlaşan müsəlmanlara töhfə» adlı həmin şeirində xalqın güzəranının ağır olduğunu təsvir etsə də, bayrama görə hamının şadlıq etdiyini bildirmişdir:

Bax, bu yanda gör tərənnümsaz olur sazəndələr,
Ax, nə xoş rəqs eyləyib əl oynadır rəqqasələr.
Ax, nə diqqətlə tamaşa eyləyir bu çeşmlər,
Ax, nə xoş kəskin şəfəq saçmaqdadır əlmaslar.

Novruz bayramında xalqımızın etnoqrafiyasını, adət-ənənələrimizi Şəhriyar qədər rəvan və axıcı təsvir edən olmamışdır:

Bayram idi gecəquşu oxurdu,
Adaxlı qız bəy corabı toxurdu.
Hər kəs şalın bir bacadan soxurdu,
Ah nə gözəl qaydadır şal sallamaq,
Bəy şalına bayramlığın bağlamaq.
Novruz baharın gəlişidir. Təbiət adlı gözəl bir qızın oyanmasıdır, şeirin-sənətin gözünün nurudur...
Elə buna görə də, Səməd Vurğun yazırdı:
Bahar, istəklimsən başdan, binadan,
Ən gözəl qızısan sən təbiətin.
Xoşbəxt yaranmışsan xoşbəxt anadan,
Gözünün odusan şerin, sənətin,
Ən gözəl qızısan sən təbiətin.

Ulu Nizamidən Səməd Vurğuna qədər olan dövrdə klassik poeziyamızda Novruz bayramı haqqında söz ustalarımızın şeirləri olduğu kimi, müasir poeziyamızın görkəmli nümayəndələri də Novruzunu tərənnüm etmiş, bu mövzuda yaddaqalan poeziya nümunələri yaratmışlar.